

KATARZYNA ZAJDA¹

ROZWÓJ WIELOFUNKCYJNY, ZRÓWNOWAŻONY I INNOWACYJNY W GMINACH WIEJSKICH. REALIZACJA TYPU IDEALNEGO CZY DZIAŁANIA POZORNE (NA PRZYKŁADZIE POWIATU RADOMSZCZAŃSKIEGO)²

Abstrakt. Autorka, stawiając problem badawczy, nawiązuje do koncepcji typu idealnego M. Webera oraz działań pozornych J. Lutyńskiego. Próbuje odpowiedzieć na pytanie, czy rozwój społeczno-gospodarczy określony w dokumentach strategicznych i w wypowiedziach przedstawicieli władz lokalnych gmin wiejskich powiatu radomszczańskiego nosi znamiona typu idealnego rozwoju wielofunkcyjnego, zrównoważonego i innowacyjnego. Przypuszcza się, iż cele strategiczne i działania przewidziane do realizacji w dokumentach strategicznych gmin tylko pozornie są ukierunkowane na realizację zasad tego rozwoju. Elementy składowe typu idealnego europejskiej wsi stanowią przykład wartości uznawanych, ale nierealizowanych. Wyniki badań potwierdzają to przypuszczenie.

Słowa kluczowe: typ idealny, działanie pozorne, rozwój wielofunkcyjny, zrównoważony, innowacyjny

WPROWADZENIE

Wyznaczanie strategicznych celów przekształceń wsi wiąże się z konstrukcją jej typu idealnego. Zgodnie z ujęciem M. Webera, typ idealny tworzy układ cech, który w rzeczywistości społecznej nie występuje, a do którego można zbliżyć się w mniejszym czy większym stopniu. Typ ten stanowi punkt odniesienia

¹ Autorka jest pracownikiem naukowym Instytutu Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego (e-mail: katarzyna.zajda@uni.lodz.pl).

² Artykuł prezentuje wyniki badań realizowanych przez autorkę ze środków dotacji celowej dla UE (na działalność związaną z prowadzeniem badań naukowych lub prac rozwojowych oraz zadań z nimi związanych, służących rozwojowi młodych naukowców), projekt: nr 545/196.

dla działań podejmowanych przez różnych aktorów społecznych. Można je uporządkować na kontinuum, którego początek wyznacza kategoria działań pozornych. Zgodnie z ujęciem J. Lutyńskiego, do ich zbioru zalicza się te, które cechuje fasadowość, iluzoryczność i fikcja. Innymi słowy, działania te tylko pozornie mają na celu przybliżenie rzeczywistości społecznej do wyobrazonego modelu. Rodzajem działań pozornych są działania na pokaz, asekuracyjne czy oszukańcze, jednym zaś z ich przykładów – działania wykonywane tylko na papierze [Lutyński 1990, za: Kwiatkowski 2005, s. 20]. Dwa mechanizmy odpowiadają za ich generowanie – organizacyjno-decyzyjny oraz aksjologiczny. W pierwszym przypadku źródłem działań pozornych jest sytuacja, w której określona decyzja należy do niższego szczebla organizacyjnego, a jednak zostaje podjęta na szczeblu wyższym, co powoduje konieczność tworzenia pozorów, że wszystko przebiegało zgodnie z ustalonymi procedurami. Drugi wiąże się z istnieniem wartości uznawanych, ale nierealizowanych w danym społeczeństwie i potrzebą wykazania, że są one aprobowane i wdrażane [tamże, s. 21].

Szczególnie wiele czynów „na niby” odnajdywano w rzeczywistości porządku monocentrycznego. Wśród nich znajdował się trójpodział władzy oraz tworzenie planów dla poszczególnych zakładów pracy, które później można było przekroczyć [Turska 1990, s. 205–206, Tischner 1992, s. 141, Kojder 2001, s. 274–275, Wnuk-Lipiński 2003, s. 120, Kwiatkowski 2005, s. 18–23]. Zmiana ustroju politycznego Polski i społeczno-gospodarczej rzeczywistości nie spowodowała zaniku działań pozornych. Odnoszą się one do innego porządku społecznego i nieco zmieniają swoją formę, nawiązują do innych typów idealnych, wywołują i zarazem stanowią odpowiedź na inny rodzaj „nowomowy”. Czyny nadal mogą być inne, niż na to wyglądają.

CELE ANALIZY, PYTANIA PROBLEMOWE, OBSZAR BADANIA, ZASTOSOWANA METODA I TECHNIKI BADAWCZE

Typy idealne gmin, modele, do których się dąży, powinny znajdować odzwierciedlenie w strategiach rozwoju gmin czy planach rozwoju lokalnego. Celem analizy jest odpowiedź na pytanie o to, czy kategorie: rozwój wielofunkcyjny, zrównoważony i innowacyjny, wchodzące w skład typu idealnego europejskiej wsi, są uwzględniane w dokumentach strategicznych gmin wiejskich powiatu radomszczańskiego i czy istnieją w świadomości władz lokalnych. Interesujące jest także, czy na obszarze badanych gmin dąży się do zastosowania tych kategorii w praktyce, czy też stanowią one przykład wartości uznawanych, ale nierealizowanych, a działania zapisane w dokumentach strategicznych tylko pozornie są ukierunkowane na ich wdrożenie.

A zatem pierwsze z postawionych pytań badawczych dotyczy tego, czy wśród cech rozwoju wsi zawartych w dokumentach strategicznych dziewięciu gmin wiejskich powiatu radomszczańskiego znajdują się kategorie: rozwój wielofunkcyjny, zrównoważony i innowacyjny, o których najczęściej wspomina się przy okazji charakterystyki pożądanego kształtu europejskiej wsi, jej typu idealnego

[Śpiewak 2011]. Drugie dotyczy opinii władz lokalnych na ten temat. Interesujące będą konstruowane przez respondentów definicje rozwoju wielofunkcyjnego, zrównoważonego i innowacyjnego oraz ich opinia na temat możliwości ich wdrożenia na obszarze badanych gmin. Przedmiot zainteresowania będą stanowiły również działania zaplanowane do realizacji (w okresie 2007–2013) w dokumentach strategicznych. Analizowany będzie stopień ich powiązania z celami rozwoju gmin.

Obszar analizy został dobrany celowo – stanowią go gminy wiejskie powiatu radomszczańskie. Na tym terenie nie jest realizowane podejście LEADER, wskaźnik przynależności mieszkańców do stowarzyszeń i organizacji społeczno-politycznych jest jednym z najniższych w województwie łódzkim, a rolnictwo jest nadal znaczącym sektorem gospodarki. W 2008 roku powiat zajmował ostatnie miejsce w rankingu powiatów województwa łódzkiego pod względem charakterystyk rozwoju gospodarczego, zwłaszcza sytuacji na rynku pracy [Zajda 2012].

Badania terenowe (zrealizowane w 2011 roku) przeprowadzono przy wykorzystaniu metody *case study*, technik: wywiadu kwestionariuszowego, wywiadu swobodnego oraz analizy treści źródeł zastanych. Narzędziami badawczymi były odpowiednio: kwestionariusz wywiadu, dyspozycja do wywiadu swobodnego oraz karta analizy danych zastanych (strategii rozwoju gmin/lub planów rozwoju lokalnego, w zależności od dostępności dokumentów). Przeprowadzono 36 wywiadów kwestionariuszowych (po 4 w każdej z gmin z reprezentantami władzy lokalnej, wójtami, sekretarzami, członkami rad) i 9 wywiadów swobodnych (z 8 wójtami oraz jednym przewodniczącym rady gminy). Analizie poddano 8 (aktualnych dla gmin) dokumentów strategicznych, przewidujących realizację zadań w okresie programowania 2007–2013³.

CELE STRATEGICZNE, DZIAŁANIA SŁUŻĄCE ICH REALIZACJI A ROZWÓJ WIELOFUNKCYJNY, ZRÓWNOWAŻONY I INNOWACYJNY BADANYCH GMIN

Dokumenty strategiczne dla gmin zawierają cele ich rozwoju. Uznano, iż o uwzględnianiu w nich rozwoju wielofunkcyjnego świadczą m.in. takie kategorie pojęciowe, jak: dywersyfikacja struktury gospodarczej, pozarolnicze miejsca pracy i rozwój przedsiębiorczości. Założono, iż analiza tych celów pozwoli również określić, czy pożądaną cechą rozwoju badanych gmin jest rozwój zrównoważony, tj. taki, który jednocześnie uwzględnia rozwój ekonomiczny, społeczny i zachowanie walorów środowiska naturalnego. A zatem zwrócono uwagę na to, czy wśród celów znajdują się te, które dotyczą wszystkich z wyżej wymienionych sfer. Aby odpowiedzieć na pytanie o obecność rozwoju innowacyjnego wśród priorytetów badanych gmin w do-

³ W urzędzie gminy Kodrąb badaczowi nie udostępniono dokumentu strategicznego. Dokument nie znajduje się również na stronie internetowej gminy, w związku z czym nie został poddany analizie.

kumentach strategicznych, poszukiwano kategorii pojęciowej „innovacja” (oraz pokrewnych).

Przeprowadzenie analizy treści danych zastanych z uwagi na ich jakość okazało się nietrywialnym zadaniem. Struktura i zawartość wielu z dokumentów były bardzo zbliżone, a w niektórych przypadkach wręcz identyczne. Plany rozwoju lokalnego gmin: Lgota Wielka, Kobiele Wielkie, Ładzice i Radomsko, zostały opracowane przez jedną z łódzkich firm doradczych, która zastosowała zasadę „kopiuj-wklej”. Ich autorzy nie zadali sobie trudu zgromadzenia danych świadczących o specyfice danego obszaru, w związku z czym proponowane cele rozwoju dla trzech z nich były jednakowe (wyjątkiem były cele dla Lgoty Wielkiej) i często dość enigmatyczne (np. tworzenie warunków wzrostu konkurencyjności). Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Wielgomłyny został napisany przez inną firmę doradczą, która skopiowała schemat zastosowany przez firmę łódzką, powielając wszystkie jego błędy (tabela 1). Dokumenty strategiczne dla gmin Gidle oraz Dobryszycze również zostały opracowane przez tzw. firmy doradcze⁴. Jak podkreśla A. Wiatrak [2011, s. 47–51], wykorzystanie tzw. metody politycznej w konstrukcji planów rozwoju lokalnego czy strategii rozwoju gmin (polegającej na tym, iż urząd gminy zleca opracowanie dokumentów firmom konsultingowym, które tworzą je na podstawie danych zastanych), nie zapewnia udziału mieszkańców w procesie ich tworzenia. Ich rzeczywiste interesy i problemy mogą w związku z tym zostać zastąpione fikcją kreowaną przez tzw. instytucje doradcze.

W czasach, kiedy jednym z terminów „nowomowy” związanej z rozwojem wsi jest tzw. oddolne podejście, metoda partnerska jest jak najbardziej pożądana⁵. Trudności w jej zastosowaniu sprzyjają generowaniu działań pozornych – wykonywanych tylko na papierze. Wprowadzenie jednego zdania, na przykład we wstępie dokumentu strategicznego, o brzmieniu: „strategia została wypracowana przy udziale mieszkańców gminy” lub „strategia uwzględnia interesy mieszkańców” – stwarza pozory zastosowania w praktyce zasady oddolnego podejścia i wprowadzenia w życie pewnej wartości, jaką jest partycypacja mieszkańców w zmianie społecznej.

W przypadku analizowanych dokumentów strategicznych gmin wiejskich powiatu radomszczańskiego, opracowanych przez tę samą firmę konsultingową, w identycznie brzmiącym wstępie odnajdujemy sformułowania: „Samorząd Gminy wytycza i zatwierdza działania – wykonalne technicznie, realne ekonomicznie i akceptowane społecznie, ale nie może pozostawać jedynym ich realizatorem”. W planach rozwoju dla gmin Gidle i Masłowice można z kolei przeczytać: „Nowelizowanie Planu dokonywane będzie na podstawie wniosków i opinii Radnych Gminy Gidle w oparciu o konsultacje społeczne z mieszkańcami, przedstawicielami organizacji pozarządowych i młodzieży (...) Plan Rozwoju Gminy Masłowice ma być nie tylko narzędziem polityki samorządu lokalnego, lecz również wyrazem aspiracji społeczności gminy i woli osiągnięcia

⁴ W Planie Rozwoju Lokalnego Gminy Masłowice nie zamieszczono informacji na temat podmiotu/podmiotów odpowiedzialnych za jego konstrukcję.

⁵ Do pozostałych metod tworzenia dokumentów strategicznych A. Wiatrak zalicza metody: przedstawicielską, strukturalną, ekspercką oraz mieszaną [2011, s. 47–51].

wspólnych celów”. Stosowanie określeń, takich jak: „działania akceptowane społecznie”, „konsultacje społeczne” czy stwierdzenie, iż plan jest wyrazem aspiracji mieszkańców gminy, stwarzają pozory, iż dokumenty były wypracowane w porozumieniu z nimi.

TABELA 1. Cele rozwoju badanych gmin
TABLE 1. The development aims of the analyzed communes

Nazwa gminy	Cele strategiczne rozwoju
Dobryczyce	Przyspieszenie procesów rozwoju przedsiębiorczości i polepszenie warunków działalności gospodarczej Podniesienie stanu edukacji młodzieży Restrukturyzacja rolnictwa połączona z poszukiwaniem i tworzeniem nowych miejsc pracy poza rolnictwem (w tym poszukiwanie nowych rozwiązań w agroturystyce) Poprawa stanu środowiska naturalnego poprzez rozwój infrastruktury technicznej i gospodarki odpadami Utworzenie centrum gospodarczego w Dobryzycach (również dla gmin ościennych) Rozwój sektora usług turystycznych Wypracowanie i promocja nowego wizerunku gminy dla pozyskania inwestorów, turystów i ludności osadniczej z pobliskich miast (w tym dążenie do zacieśniania współpracy z sąsiednimi gminami, zachowanie swoistej odrębności kulturowej gminy)
Gidle	Aktywna ochrona środowiska (w tym estetyzacja wsi) Rozbudowa infrastruktury technicznej Rozwój budownictwa i terenów rekreacyjno-sportowych Rozwój przedsiębiorczości (w tym rozwój przedsiębiorczości turystycznej i rolniczej) Doskonalenie oświaty
Kobiele Wielkie	Tworzenie warunków wzrostu konkurencyjności Przeciwdziałanie marginalizacji obszarów wiejskich Sprzyjanie długotrwałemu rozwojowi gospodarczemu
Lgota Wielka	Poprawa jakości życia mieszkańców za sprawą rozwoju infrastruktury technicznej Poprawa jakości świadczenia usług społecznych za sprawą budowy i modernizacji bazy edukacyjnej, sportowej i kulturalnej Poprawa warunków zamieszkania poprzez budowę oraz termomodernizację budynków mieszkalnych
Ładzice	Tworzenie warunków wzrostu konkurencyjności Przeciwdziałanie marginalizacji obszarów wiejskich Sprzyjanie długotrwałemu rozwojowi gospodarczemu
Masłowice	Poprawa warunków życia mieszkańców gminy przez rozwój infrastruktury technicznej i funkcji społecznych Wykorzystanie dziedzictwa historycznego oraz walorów przyrodniczych do wzrostu atrakcyjności turystycznej gminy Poprawa stanu środowiska przyrodniczego przez zahamowanie niekorzystnych zjawisk Wspieranie i rozwój przedsiębiorczości w gminie oraz wprowadzenie nowych form rolnictwa
Radomsko	Tworzenie warunków wzrostu konkurencyjności Przeciwdziałanie marginalizacji obszarów wiejskich Sprzyjanie długotrwałemu rozwojowi gospodarczemu
Wielgomłyn	Tworzenie warunków wzrostu konkurencyjności Przeciwdziałanie marginalizacji obszarów wiejskich Sprzyjanie długotrwałemu rozwojowi gospodarczemu

Źródło: Na podstawie Strategii Rozwoju Gminy Dobryczyce 2006–2013, Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Kobiele Wielkie, Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Lgota Wielka, Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Ładzice, Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Radomsko, Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Wielgomłyn, Planu Rozwoju Lokalnego dla Gminy Masłowice na lata 2007–2013, Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Gidle na lata 2008–2015.

W planach rozwoju i strategiach wszystkich gmin (z wyjątkiem jednej) uwzględniono cele nawiązujące do rozwoju wielofunkcyjnego. Najczęściej wskazywano na rozwój przedsiębiorczości i długotrwały rozwój gospodarczy. Zdecydowanie rzadziej uwzględniono postulaty rozwoju zrównoważonego. Cele tylko trzech gmin (traktowane łącznie, jako kompatybilne w stosunku do siebie) świadczyły o uwzględnieniu tego rodzaju rozwoju w dokumentach. Dla przykładu w Strategii Rozwoju Gminy Dobryczyce uwzględniono takie cele, jak: „Przyspieszenie procesów rozwoju przedsiębiorczości i polepszenie warunków działalności gospodarczej” (sfera ekonomiczna), „Podniesienie stanu edukacji młodzieży” (sfera społeczna), „Poprawa stanu środowiska naturalnego poprzez rozwój infrastruktury technicznej i gospodarki odpadami” (sfera ekologiczna).

W większości dokumentów brakowało refleksji na temat rozwoju innowacyjnego. Wyjątkiem był Plan Rozwoju Gminy Masłowice, w którym czytamy: „W gminie Masłowice należy zintensyfikować działania zmierzające do zachęcenia ludzi do prowadzenia działalności gospodarczej oraz wspierania innowacji w przedsiębiorstwach już istniejących”. Innowację określono jako: „Proces uczenia się zarówno ze źródeł wewnętrznych, jak i zewnętrznych, traktowany jako podstawowe źródło kumulowania (budowania) specyficznych, unikalnych i wyróżniających umiejętności firmy”⁶. Autorzy tego dokumentu strategicznego (na tle pozostałych opracowanego zdecydowanie najlepiej), oprócz wyraźnego zaakcentowania potrzeby wprowadzania innowacji do lokalnej gospodarki, opisywali również bariery jej zastosowania. Uwagę skoncentrowali na uwarunkowaniach działalności małych przedsiębiorstw (dominujących na lokalnym rynku). Podkreślili, iż ich ograniczone zasoby finansowe zawężają możliwość stałego zbierania informacji o innowacjach i technologiach, którymi posługuje się konkurencja⁷. Rozważania na ten temat kończy konkluzja: „Na rozwój innowacji składa się wysiłek ludzi oraz kapitał potrzebny do opracowania i wprowadzenia nowych produktów, procesów i organizacji na rynek. Innowacja staje się więc sprawą przedsiębiorstw i organów władzy publicznej państwa, regionu, które obecnie grupują zasoby ludzkie i odpowiednie kapitały”⁸.

Przeprowadzona analiza wykazała, iż w dokumentach strategicznych badanych gmin przede wszystkim uwzględniona została kategoria „rozwój wielofunkcyjny”. Znacznie rzadziej cechą rozwoju gmin miał być rozwój zrównoważony, a tylko w jednym przypadku – rozwój innowacyjny. Pozwala to sformułować przypuszczenie, iż z trzech analizowanych rodzajów rozwoju (kompatybilnych w stosunku do siebie i uznawanych za wartości same w sobie) jeden pretenduje do miana wartości społecznie uznawanej. O tym jednak, czy jego uwzględnianie w dokumentach strategicznych przekłada się na działania, których celem jest jego zastosowanie w praktyce, decyduje cały zestaw zmiennych. Wśród nich znajdują się m.in. postawy władzy lokalnej.

⁶ Plan Rozwoju Lokalnego dla Gminy Masłowice na lata 2007–2013, s. 36.

⁷ Tamże, s. 28–29.

⁸ Tamże, s. 36.

Respondentów – wójtów, członków rady i sekretarzy gmin, zapytano o znajomość terminów „rozwój wielofunkcyjny” i „rozwój zrównoważony”. Spośród 36 badanych, tylko 13 zadeklarowało, iż obie kategorie pojęciowe są im znane (tabela 2). W opinii 7 z nich rozwój wielofunkcyjny oznacza dywersyfikację struktury gospodarczej gmin poprzez rozwój działalności pozarolniczej (respondenci w wypowiedziach używali takich określeń, jak: odchodzenie od rolnictwa w stronę usług, rozwijanie nowych miejsc pracy poza rolnictwem, odchodzenie od monokultury gospodarczej na rzecz różnych form działalności). Pozostali badani rozwój wielofunkcyjny określali nieprecyzyjnie lub niepoprawnie (używając sformułowań typu: wielokierunkowy rozwój gminy, rozwój na rzecz wielu grup zawodowych, specjalizacja w rolnictwie, powstawanie grup producenckich).

TABELA 2. Definicje rozwoju wielofunkcyjnego i zrównoważonego sformułowane przez badanych
TABLE 2. Definitions of multifunctional and sustainable development created by respondents

Nazwa gminy, którą zamieszkuje respondent	Co oznacza termin „rozwój wielofunkcyjny” w opinii respondenta?	Co oznacza termin „rozwój zrównoważony” w opinii respondenta?
Dobryszycze	Odchodzenie od rolnictwa w stronę usług Tworzenie nowych miejsc pracy, głównie w sektorze usług Pełnienie wielu funkcji przez wieś Rozwój rolnictwa, przemysłu i kultury	Odpowiednie proporcje między sferami rozwoju
Gidle	Powstawanie grup producenckich	Rozwój różnych obszarów życia społeczno-gospodarczego Dofinansowywanie rozwoju gospodarczego na wsi
Kobiele Wielkie	Specjalizacja w rolnictwie Produkowanie wielu produktów przez gospodarstwo rolne (np. łączenie produkcji zwierzęcej, roślinnej i ekologicznej) Rozwój na rzecz wielu grup zawodowych	Równowaga w rozwoju wsi (żaden sektor gospodarczy nie może być dominujący)
Kodrąb	brak definicji	Wspieranie słabo rozwiniętych sektorów gospodarki
Lgota Wielka	Wielokierunkowy rozwój gminy	Równowaga w rozwoju wszystkich regionów kraju
Masłowice	brak definicji	Rozwój różnych miejscowości w gminie w tym samym stopniu Doskonalenie różnych obszarów własnego życia
Ładzice	Dążenie do różnorodności w produkcji rolnej Rozwijanie nowych miejsc pracy poza rolnictwem Tworzenie miejsc pracy poza rolnictwem	Równowaga między rolnictwem i przedsiębiorczością, przyrodą i gospodarką, poszanowanie środowiska naturalnego Rozwój uwzględniający ochronę środowiska
Radomsko	Rezygnacja z monokultury gospodarczej na rzecz różnych form działalności	Zachowanie równowagi między różnymi kierunkami rozwoju wsi
Wielgomłyn	Odchodzenie od rolnictwa na rzecz innych form działalności gospodarczej Tworzenie nowych miejsc pracy poza rolnictwem	Równowaga w rozwoju różnych dziedzin gospodarczych – rolnictwa, przetwórstwa, przemysłu Równowaga w rozwoju miast i wsi

Jeśli 7, spośród 36 respondentów reprezentujących władzę lokalną badanych gmin, przyswoiło wiedzę dotyczącą rozwoju wielofunkcyjnego (potrafiło określić jego specyfikę za pomocą konstruowanych definicji), to można było przypuszczać, iż stanowi on dla nich pewną wartość. Tymczasem dwóch z nich wykazało daleko idący sceptycyzm w zakresie możliwości dywersyfikacji struktury gospodarczej gmin i tworzenia na ich obszarze nowych, pozarolniczych miejsc pracy. Ich zdaniem, rozwój wielofunkcyjny jest uzależniony od napływu zewnętrznych środków finansowych, pojawiania się tzw. inwestorów zewnętrznych, o których bardzo trudno. Alternatywą dla mieszkańców poszukujących zatrudnienia w sektorach innych niż rolny są raczej migracje zarobkowe do pobliskich miast czy sezonowe wyjazdy zagraniczne aniżeli nowe, pozarolnicze miejsca pracy na obszarze gmin. A zatem tylko pięciu (spośród 36) badanych wykazywało „umiarkowaną aprobatę” dla rozwoju wielofunkcyjnego (tzn. w rozmowie z badaczem nie kwestionowali oni możliwości jego wdrożenia na obszarze gmin, ale też nie waloryzowali go w żaden szczególny sposób).

Respondenci wyjątkowo nieprecyzyjnie definiowali kategorię „rozwój zrównoważony”. W zasadzie tylko jeden z nich odniósł się do dwóch jego sfer (ekonomicznej i ekologicznej), podkreślając, iż: „Rozwój zrównoważony oznacza równowagę między rolnictwem i przedsiębiorczością, przyrodą i gospodarką, poszanowanie środowiska naturalnego”. Tym samym trudno mówić o aprobacie władz lokalnych dla rozwoju zrównoważonego. Ponadto kilku respondentów wyraziło negatywną opinię na temat możliwości zrównoważonego rozwoju gmin, stwierdzając: „Zrównoważonego rozwoju w najbliższym czasie nie widzę. To wszystko będzie dopiero rączkować”, „W mojej gminie jest trudno o rozwój zrównoważony. Parcie mieszkańców Radomska, chęć zamieszkania na obszarze gminy spowodowało pewne problemy. Gdyby nie to, gmina już dawno poradziłaby sobie z kanalizacją, wodociągami, oświetleniem”, „Rozwój zrównoważony to wizja ludzi oderwanych od rzeczywistości, co to nigdy nie pracowali w samorządach”. Wypowiedzi respondentów nie korespondują ze sformułowaniami zawartymi w dokumentach strategicznych. W przypadku planów rozwoju lokalnego dla gmin: Lgota Wielka, Wielgomłyny, Ładzice i Radomsko, we wstępie czytamy, iż wyznaczają one: „...zestaw działań, które mają zostać podjęte w określonym otoczeniu, określonym terminie, zmierzających do długotrwałego i zrównoważonego rozwoju gminy”. Tak więc można przypuszczać, iż działania, projekty przewidziane do realizacji w dokumentach strategicznych, służące zrównoważonemu rozwojowi gmin, jeśli się pojawią i będą realizowane, to nie po to by wdrażać aprobowaną przez władze lokalne wizję stanu równowagi między rozwojem ekonomicznym, społecznym i potrzebą ochrony środowiska naturalnego, a by zaspokoić potrzeby różnych grup interesów, w tym mieszkańców, a przy okazji na przykład przeciwdziałać degradacji środowiska.

Ostatnią z analizowanych w niniejszym artykule kategorii analitycznych jest rozwój innowacyjny. Typ idealny europejskiej wsi zakłada istnienie takiej gospodarki, w której miejsca pracy znajdują reprezentanci różnych kategorii społeczno-zawodowych. Innowacje mają wspierać ich powstawanie. Za dziedziny wyjątkowo „podatne” na ich zastosowanie uważa się: agroturystykę, bioenergię,

tw. *environment-related activities* (np. działania na rzecz ochrony bioróżnorodności), usługi zdrowotne i teleinformatyczne (w tym sprzyjające podejmowaniu telepracy) [Espancia 2009, s. 14]. Espancia [tamże, s. 4, tłum. K.Z.] stwierdza: „Spośród aktorów sektora publicznego samorządy odgrywają główną rolę w realizacji projektów innowacyjnych, głównie dzięki posiadanym środkom finansowym”.

Innowacja jest pochodną społecznych interakcji (najczęściej wymaga budowania sieci współpracy), poziomu posiadanej wiedzy i aprobaty zmiany, jako pewnej wartości, a nie zagrożenia. Gaskell [2009, s. 32] podkreśla, iż przeszkodą może być tu myślenie linearne, a wsparciem zaś aprobatą myślenia lateralnego. W jaki sposób kategorię innowacji (w wywiadach swobodnych) definiowali respondenci z badanych gmin wiejskich powiatu radomszczańskiego? Trzech z nich w ogóle nie potrafiło określić znaczenia tego terminu. Pozostali wskazywali, iż innowacja to modernizacja, ulepszenie czegoś, coś, czego wcześniej nie było: „Innowację można rozumieć w ten sposób, że czegoś wcześniej nie było, że coś nowego się dzieje, że pokazały się środki z przeznaczeniem na coś nowego”. Jako przykład innowacji jeden z nich podał elektrownię wiatrową. Dwóch innych wskazało na „unowocześnienia” w gospodarstwach rolnych (płyta obornikowa czy nowszy park maszynowy)⁹. Spośród kilku typów innowacji możliwych do zastosowania na obszarach wiejskich, to jest innowacji produkcyjnej, technologicznej, procesowej, organizacyjnej [tamże, s. 11], badani utożsamiali ją głównie z dwoma pierwszymi – innowacjami w produkcji różnych dóbr i w sferze tzw. nowoczesnych technologii.

Znaczące jest, iż żaden z respondentów nie wymienił innowacji jako ważnego czynnika rozwoju gmin. Nikt nie wskazał, iż na ich obszarze szczególnie preferowane są inwestycje innowacyjne, na przykład związane z unikatowym wykorzystaniem zasobów lokalnych. Wydaje się, iż jest to jedna z tych kategorii pojęciowych, o której wszyscy teoretycznie wiedzą i którą aprobują, od czasu do czasu wręcz muszą jej użyć (np. aplikując o środki z funduszy unijnych), ale tylko pozornie, ponieważ nikt nie wierzy w możliwość jej zastosowania. Badani kojarzyli innowację z ogromnymi nakładami finansowymi i sferą zarezerwowaną dla dużych firm (najlepiej z udziałem kapitału zagranicznego), klastrów, partnerstw publiczno-prywatnych. Znamienne jest, iż nawet respondent z gminy Masłowice, w której planie rozwoju lokalnego pojawiły się postulaty dotyczące innowacyjnego rozwoju wsi, w swojej wypowiedzi nie odniósł się do nich.

⁹ Prowadzone przez A. Tuziaka i B. Tuziak badania dotyczące postaw władz lokalnych, regionalnych i mieszkańców Podkarpacia wobec innowacji również pozwalają stwierdzić, iż jest to kategoria określana nieprecyzyjnie. Trudność respondentom sprawiło podanie jej definicji (2/5 badanych mieszkańców województwa w ogóle nie udzieliło odpowiedzi na pytanie dotyczące znaczenia tego terminu). Autor zauważa: „Badani używali zwykle bardzo ogólnych wyrażeń i sformułowań. Zdecydowanie dominowały stwierdzenia pozbawione jakichkolwiek konkretyzacji, w których utożsamiano innowacje z szeroko rozumianą nowością, nowoczesnością, modernizacją. W wypowiedziach respondentów pojawiały się też określenia, że innowacja to odnowa, ulepszenie, unowocześnienie istniejących produktów, urządzeń, rozwiązań technicznych itp.” [2011, ss. 106, 116–117].

Przewidziane w dokumentach strategicznych projekty, które miałyby być realizowane na obszarze badanych gmin, dotyczą głównie wyposażenia infrastrukturalnego (tabela 3).

TABELA 3. Wykaz projektów planowanych do realizacji na obszarze badanych gmin
TABLE 3. The list of projects planned to implementation in the analyzed communes

Nazwa gminy	Projekt planowany do realizacji
Kobiele Wielkie	budowa przedszkola, kompleksu boisk
	rozbudowa kanalizacji odnawialne źródła energii
Lgota Wielka	budowa sieci kanalizacji wraz z przyłączami
	modernizacja dróg gminnych i budowa chodników
	tworzenie stref przemysłowych
	modernizacja i rozbudowa oczyszczalni ścieków
	budowa łącza Internetu i modernizacja linii telefonicznych
	modernizacja ujęć wodnych i linii wodociągowych
	modernizacja kotłowni w gminnych szkołach, budowa sal gimnastycznych i gminnego stadionu sportowego
budowa zbiorników retencyjnych budowa gazociągu na terenie gminy	
Ładzice	budowa kanalizacji
	budowa drogi w Wierzbicy i w Ładzicach – ul. Strażacka
	organizacja pola namiotowego, stacje turystyczne (w ramach projektu Splyw Kajakowy)
	modernizacja sali gimnastycznej w Stobiecku Szlacheckim
	wykonanie termomodernizacji budynku Gminnego Ośrodka Zdrowia i Urzędu Gminy
	budowa parkingu koło Ośrodka Zdrowia wymiana okien w Urzędzie Gminy budowa oczyszczalni ścieków
Masłowice	przebudowa dróg Ochotnik (Masłowice – Kalinki)
	uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w gminie Masłowice budowa wodociągów
Radomsko	budowa kanalizacji
	przebudowa dróg gminnych i budowa nowych
Wielgomłynny	budowa oczyszczalni ścieków wraz z kanalizacją
	modernizacja domu kultury z biblioteką i muszlą koncertową
	budowa boisk sportowych przy szkołach
	budowa wodociągu, połączeń między stacjami uzdatniania wody
	rozbudowa pracowni ceramicznej budowa sieci wodociągowej wraz z przyłączami przebudowa gminnego stadionu sportowego budowa ścieżki rowerowej

Stanowią one przykład walki z deficytami w zakresie jakości dróg, wodociągów, braku kanalizacji itp. (wyjątkami są plan inwestycji w odnawialne źródła energii na obszarze jednej z gmin oraz organizacja pola namiotowa na obszarze innej). Analiza dokumentów strategicznych wskazuje, iż inwestycje w rozwój infrastruktury drogowej są jedynymi, które samorząd może podjąć na rzecz rozwoju wielofunkcyjnego, budowa zaś kanalizacji i zbiorników retencyjnych jedynymi, które mogą służyć ochronie środowiska naturalnego. W dokumentach brakuje działań, których celem byłby rozwój przedsiębior-

czości, wspieranie dywersyfikacji struktury gospodarczej. Nakreślone „na papierze” i to przez tzw. firmy doradcze cele rozwoju gmin nie znajdują odzwierciedlenia w działaniach przewidzianych do realizacji na ich obszarze.

PODSUMOWANIE

Wspólna polityka rolna narzuciła katalog nowych dla polskiej wsi wartości i związaną z nimi „nowomowę”. Typ idealny europejskiej wsi, jako wspólny mianownik dla wszystkich państw członkowskich, został powiązany z rozwojem wielofunkcyjnym i zrównoważonym. Za element składowy tego typu uznano również rozwój innowacyjny (ze względu na generowanie nowych miejsc pracy, również w sektorach innych niż rolny).

Specyficzna „nowomowa” przeniknęła do różnych dokumentów wyznaczających przyszłość polskiej wsi. Ich znajomość wykazuje przede wszystkim tzw. nowa klasa projektowa (odpowiedzialna m.in. za uzasadnianie spójności polityki lokalnej z regionalną, krajową i wytycznymi wspólnoty). Jej absorpcja na poziomie lokalnym dokonuje się w różnym tempie. Przeprowadzone badania wskazują, iż w wiejskich gminach powiatu radomszczańskiego główni aktorzy rozwoju – władze lokalne – zwłaszcza rozwój innowacyjny postrzegają jako kategorię niemającą zastosowania w praktyce. Rozwój wielofunkcyjny, choć odzwierciedlony w celach rozwoju gmin (i relatywnie w największym stopniu przyswojony przez respondentów), również był oceniany jako wyjątkowo trudny do osiągnięcia. Generuje to działania pozorne. Na obszarze badanych gmin zidentyfikowano kilka ich przykładów. Ich spektrum obejmuje fasadowe uwzględnianie interesów mieszkańców w dokumentach strategicznych czy konstruowanie celów rozwoju, które nie są kompatybilne z przewidzianymi do realizacji zadaniami. Trudno sądzić, iż remonty dróg są jedynymi działaniami, które mogą być podjęte przez władze lokalne w celu stymulowania procesu tworzenia nowych miejsc pracy na obszarze gmin. Wydaje się, iż w gminach wiejskich powiatu radomszczańskiego (znajdujących się w trudnej sytuacji gospodarczej, cechujących się niskim poziomem aktywności obywatelskiej) wybrano wariant, w którym wskaźnikiem rozwoju jest doinwestowanie infrastruktury, co w większym stopniu przypomina paradygmat modernizacyjny niż nowy typ idealny europejskiej wsi. Ich społeczno-gospodarcza sytuacja wymaga zastąpienia dokumentacyjnych fikcji nowymi strategiami wyznaczającymi wizję ich rozwoju, akceptowanymi zarówno przez władze lokalne, jak i samych mieszkańców.

BIBLIOGRAFIA

- Esparcia J., 2009: *Report on role models and actors in fostering innovation in rural areas* (http://www.rapido-fp6.eu/download/44264_RAPIDO_D5.2.pdf).
- Gaskell F., 2009: *Kreatywność i innowacje w Unii Europejskiej na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Przegląd Obszarów Wiejskich Unii Europejskiej*. „Magazyn Europejskiej Sieci na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich” 2.
- Kojder A., 2001: *Siła i godność prawa*. Oficyna Naukowa, Warszawa.

- Kwiatkowski M., 2005: *Działania pozorne w systemie postmonocentrycznym*. W: *Normatywność współczesnej Polski*. Red. J. Kwaśniewski. Instytut Profilaktyki i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Lutyński J., 1990: *Nauka i polskie problemy. Komentarz socjologa*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Gidle na lata 2008–2015.
- Plan Rozwoju Lokalnego dla Gminy Masłowice na lata 2007–2013.
- Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Kobile Wielkie.
- Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Lgota Wielka.
- Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Ładzice.
- Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Radomsko.
- Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Wielgomłyn.
- Strategia Rozwoju Gminy Dobryszycze 2006–2013.
- Śpiewak R., 2011: *Mieszkańcy wsi wobec nowego modelu rozwoju wiejskiego na przykładzie wybranego regionu*. Maszynopis pracy doktorskiej.
- Tischner J., 1992: *Etyka solidarności oraz Homo sovieticus*. Wydawnictwo ZNAK, Kraków.
- Turska A., 1990: *Wzory działań zbiorowych społeczności lokalnych z perspektywy ładu autorytarnego i demokratycznego*. W: *Anatomia działań zbiorowych w społecznościach lokalnych*. Red. A. Turska. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Tuziak A., Tuziak B., 2011: *Gminne władze samorządowe a rozwój lokalny. Przykład województwa podkarpackiego*. W: *Obszary wiejskie w Polsce. Różnorodność i procesy różnicowania*. Red. H. Podedworna, A. Pilichowski. IFiS PAN, PTS, Warszawa: 106, 116–117.
- Wiatrak A., 2011: *Strategie rozwoju gmin wiejskich. Podstawy teoretyczne, ocena przydatności i znaczenie w przemianach strukturalnych obszarów wiejskich*. IRWiR PAN, Warszawa.
- Wnuk-Lipiński E., 2003: *Granice wolności. Pamiętnik polskiej transformacji*. SCHOLAR, Warszawa.
- Zajda K., 2012: Bez LEADERa. *Przyczyny niestosowania podejścia w gminach województwa łódzkiego*. „Wieś i Rolnictwo” 2: 69–81.

MULTIFUNCTIONAL, SUSTAINABLE AND INNOVATIVE DEVELOPMENT IN RURAL COMMUNES. THE IMPLEMENTATION OF IDEAL TYPE OR APPARENT ACTION (ON THE BASIS OF RADOMSZCZAŃSKI POWIAT)

Abstract. The author bringing up the research problem refers to the concept of ideal type by M. Weber and apparent action by J. Lutyński. She tries to answer the question whether socio-economic development defined in strategic documents and statements of representatives of local authorities from rural communes of the Radomszczański powiat bears marks of the ideal type of multifunctional, sustainable and innovative development. The assumption is, that the strategic goals and actions envisaged for implementation in strategic documents of rural communities only apparently are geared towards the implementation of the principles of this development. The components of the ideal type of European rural areas are the examples of values that are accepted but not implemented. The study results confirm this assumption.

Key words: ideal type, apparent action, multifunctional, sustainable and innovative development